

ІСТОРИЧНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.416

Рябоконт Євген Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РИМСЬКА ДЕЛЕГАЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУТУ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Постановка проблеми. Запорукою успішності сучасних досліджень інституту правонаступництва слід вважати звернення до витоків його правового регулювання, що дозволяє вивчати правовідносини у їх динаміці та виявляти ті глибинні чинники, які обумовили формування та удосконалення поглядів щодо похідного набуття прав та обов'язків.

Маючи ключове значення у процесі становлення ідеї щодо самої можливості наступництва у правах та обов'язках учасників зобов'язальних правовідносин, з часом делегація відійшла на другий план, а згодом була фактично заміщена інститутом цесії. Між тим, звернення до делегації є необхідним для належного розуміння сутності правонаступництва, у розвитку якого делегація відіграла важливу роль.

Стан дослідження теми. Серед фундаментальних наукових праць, у яких детально досліджувалися делегаційні правовідносини, слід виділити монографії К. І. Бернштейна «О существе делегации по римскому праву» (1871 р.) [1] та А. С. Кривцова «Абстрактные и материальные обязательства в римском и современном гражданском праве» (1898 р.) [2]. Делегація як важливий етап розвитку правонаступництва у зобов'язаннях, підстава заміни кредитора або боржника розглядається у більшості романістичних дослідженнях дожовтневої доби [3, с. 547-548; 4, с. 241-242; 5, с. 122, 231]. Натомість у працях з римського права радянського та сучасного періодів наукова увага до делегації здебільшого зменшується [6, с. 228; 7, с. 407, 408, 410, 425; 8, с. 178; 9, с. 240-242] або навіть зникає [10; 11; 12; 13; 14; 15]; певну увагу приділено хіба що новації як одній із підстав припинення зобов'язань. Серед нинішніх авторів детально делегація досліджується у монографії В. А. Белова «Сингулярное правопреемство в обязательствах» [16]. Окремі аспекти делегації розглядалися

І. В. Жилінковою [17, с. 124, 125], В. С. Шевченко [18], В. М. Касапом [19], В. І. Пушаєм [20; с. 9, 10]. У інших авторів, навіть тих, хто досліджував проблеми правонаступництва на рівні написання наукових дисертацій, делегація зазвичай не викликає значного наукового інтересу, що обумовлює надмірну лаконічність і текстуальну схожість більшості подібних праць [21, с. 14; 22, с. 12, 13; 23, с. 58, 59; 24, с. 175].

Метою дослідження є з'ясування природи делегації та визначення її місця у розвитку правонаступництва у зобов'язальних правовідносинах, відмежування делегації від суміжних конструкцій, спрямованих на заміну кредитора або боржника.

Виклад основного матеріалу. Давнє римське цивільне право (VI – III ст. до н.е.) було сконцентроване навколо регулювання похідного набуття лише одного з видів суб'єктивних прав – права власності. На цей час юриспруденції ще не було відомо ні наступництво у зобов'язальних правах, ні наступництво у правах спадкування (правах на прийняття спадщини), яке утверджується пізніше під впливом діяльності претора. Зобов'язальне право (право вимоги) за світоглядом римських юристів вважалося суворо особистим, а тому припинялося у зв'язку зі смертю кредитора або боржника.

Водночас поступово зв'язок зобов'язання, існуючого у вигляді права вимоги кредитора або обов'язку боржника, з особою носія послаблювався, що призвело вже у період існування цивільного права до створення правил про збереження зобов'язання в тому самому вигляді і в перенесенні останнього до нових набувачів у складі усієї майнової сфери правопередника за допомогою конструкції універсального правонаступництва при спадкуванні.

Таким чином, відносини, пов'язані з перенесенням прав попередника на нового суб'єкта, у

римському приватному праві зустрічалися вже в період існування *jus civile*, однак мали обмежене застосування, адже торкалися лише переходу права власності та інших речових прав, *аріорі* призначених для забезпечення руху та обороту майнових цінностей. Такий стан речей був цілком придатним для давнього суспільства з його нерозвиненими умовами життя та побуту, проте перестав задовольняти суспільні потреби в пізніший період поширення римського владарювання.

Перші спроби здійснення цивільно-правового регулювання передачі зобов'язань здійснюються у вигляді **новації зобов'язання**. Загальна спрямованість новації на оновлення зобов'язання *аріорі* передбачає наділення її широким змістом, що включає кілька значень.

Однією з підстав новації зобов'язання може бути заміна його суб'єктів, яка одержала назву **делегатії (delegatio)**. Сутність правовідносин делегатії описана Гаєм (Гай, 2. 38): «До зобов'язань, яким би то не було чином укладених, не застосовується жоден із вищезазначених способів набуття власності. Якщо я захочу, щоб те, що належить мені, належало тобі ... необхідно, щоб за моїм бажанням ти stipулював цей борг від мого боржника, внаслідок чого він звільняється від боргу, який належить мені та стає твоїм боржником, що називається оновленням (перетворенням) зобов'язання» [25].

У науковій літературі делегатію позначають як «перевід боргу або обов'язку, неформальна одностороння вказівка кому-небудь виконати ... зобов'язання на користь третьої особи або прийняти від третьої особи виконання ... зобов'язання» [26, с. 104], «наказ, даний однією особою іншій, заплатити борг або прийняти на себе зобов'язання перед третьою особою» [27, р. 429], «вступ у чужий борг за згодою і за дорученням самого боржника» [3, с. 535], «прийняття на себе боргу за іншу особу за наказом третьої особи» [2, с. 206]. Назва «delegatio» походить від дієслова «delegare», що перекладається як «відправляти», «доручати», «покласти» [28, с. 184].

Правовим наслідком делегатії може бути виникнення з правовідносин боржника або кредитора. Можна припустити, що первісною конструкцією заміни учасників зобов'язання і передвісником делегатії була *expromissio*, яка в літературі іменується прийняттям чужого боргу. Згодом і, мабуть, паралельно з нею виникло поняття делегатії, основна форма якої також передбачала заміну боржника і переведення боргу. У доктрині романістики така форма делегатії отримала назву пасивної (*delegatiodebiti*). Пізніше до неї приєдналася активна форма делегатії (*delegationominis*), правовим наслідком якої стала заміна кредитора.

Інститут делегатії, як і *експромісії*, є одним з найскладніших у сфері римського зобов'язального права. Ні у джерелах римського права, ні у наукових дослідженнях немає єдності у багатьох питаннях делегатії, починаючи з її сутності і закінчуючи зв'язком делегатії з правонаступництвом у зобов'язаннях. Як справедливо вказувала І. В. Жилінкова, «конструкція делегатії не була однорідно визначеною і перебувала в постійному розвитку» [17, с. 125].

Спираючись на зазначений фрагмент Інституцій Гаєя, можна стверджувати, що делегатія являє собою ніщо інше, як вступ у чужі боргові відносини іншої особи за ініціативою і дорученням самого боржника. Іншими словами, боржник за дорученням (проханням, згодою) свого кредитора зобов'язувався виконати те, що останній був винен своєму кредитору. Другим очевидним висновком із наведеного фрагменту є те, що і пасивна, і активна делегатія, як правило, засновувалися на тих зобов'язаннях, які вже існували між учасниками делегатійних відносин. Особою, яка ініціює делегатію і вибуває у результаті виникнення делегатійних правовідносин може бути як кредитор, так і боржник (у романістиці він отримав назву «делегант»). Якщо із зобов'язання вибуває кредитор, особа, яка стає на його місце, має назву делегатарія; якщо вибуває боржник – делегата. Тому делегатії, як правило, передують зобов'язальні відносини як між делегантом та делегатом, так і між делегантом і делегатарієм.

Незалежно від виду **серцевиною делегатії залишається одностороння обіцянка однієї особи (боржника) прийняти на себе борг іншої особи перед її кредитором**.

Аналіз джерел римського права дозволяє стверджувати, що делегатія не завжди спиралася на попередні зобов'язання за участю усіх суб'єктів делегатії, принаймні, необхідною умовою делегатії не є зобов'язання між делегантом і делегатом. Так, у фрагменті 13 титулу 2 Книги 46 Дігестів Юстиніана [29], авторство якого належить Ульпіану, йдеться про випадки делегування боржником кредитору свого не-боржника.

В іншому фрагменті наводиться випадок, коли дружина уповноважує свого боржника сплатити гроші своєму чоловікові-не-кредитору (D. 23. 3. 36). З приводу можливості делегування свого боржника не-кредитору ствердно висловлювався Ульпіан: «делегувати означає надати замість себе іншого боржника кредитору **або тому, кому накаже кредитор** (виділено нами – Є.Р.)» (D. 46. 2. 12).

У спеціальній літературі думка про можливість існування «чистої» делегатії, яка не завжди спирається на попередні зобов'язання, одержала

своє визнання й розвиток. З аналізу першого фрагмента Ульпіана можна припустити, що спочатку з'явилася можливість появи делегаційних відносин за відсутності зобов'язання між делегантом і делегатом, але існування зобов'язання між делегантом і делегатарієм розумілася сама собою. Водночас відомий пандектист Ю. Барон наголошував на можливості делегування свого боржника особі, з якою делегант у правовідносинах взагалі не перебував. У такому випадку «в обіцянці делегата міститься або дарування делеганта делегатарію, або попередня дія, за яку делегатарій повинен надати делеганту відповідне відшкодування» [30, с. 769]. К. Бернштейн запропонував компромісний варіант розуміння делегації, відзначивши, що остання не обов'язково потребує для свого здійснення наявності попередніх правовідносин між делегантом і делегатом, з однієї сторони, та між делегантом і делегатарієм з іншої. Достатньо, щоб або делегат був боржником делеганта, або щоб делегатарій був кредитором делегата [1, с. 4]. Саме останню позицію, з огляду на зміст наведених джерел римського права, слід визнати найбільш зваженою.

Узагальнюючи викладене, делегацію не завжди можна вважати новацією існуючого зобов'язання (зобов'язань), однак вона має спиратися хоча б на одне існуюче зобов'язальне правовідношення за участю делеганта: останній або пропонує своєму кредитору виконання від третьої особи, боржником якої він не є (наприклад, у формі встановлення кредиту на суму виконання третьої особи), або наказує своєму боржнику виконати зобов'язання третій особі, яка не є його кредитором (наприклад, у вигляді дарування або позики третій особі).

Викладене дозволяє зайвий раз упевнитися в думці, що саме *expromissio* була першою правовою конструкцією, спрямованою на заміну зобов'язаної сторони у правовідношенні. *Expromissio* ґрунтувалася на зобов'язаннях, які вже виникли та існували між делегантом і делегатом та між делегантом і делегатарієм, тому її реалізація завжди викликала новацію зобов'язання. Подальший розвиток цивільного обороту призвів до розширення умов та випадків заміни сторін зобов'язань, що у підсумку обумовило виникнення конструкції, яка хоча і засновувалася, але не була тотожною експромісії, внаслідок чого одержала іншу назву – *delegatio*. Ті правовідносини, які у літературі традиційно іменують «класичною делегацією», є нічим іншим, як експромісією. У зв'язку з цим зовсім не випадково чимало авторів-класиків говорять **не про пасивну та активну делегацію, а про експромісію та делегацію**[3, с. 534; 4, с. 241-242; 31, с. 344], з яких перша є формою замі-

ни боржника у зобов'язанні за згодою кредитора, а друга може передбачати заміну будь-якої сторони; обидві конструкції охоплюються загальним поняттям *intercessio*» (рідше – «*interventio*»), втручання.

Під інтерцесією розуміється прийняття на себе чужого боргу за згодою кредитора. Дане поняття є родовим і включає до свого складу неоднакові за своїм змістом інститути, що тим не менш мають єдину мету – взяти на себе зобов'язання за іншого боржника перед третьою особою (кредитором). Причому зобов'язання нового боржника можуть приєднуватися до зобов'язань первісного боржника, що відбувається, наприклад, при вступі у зобов'язання нового співборжника як солідарного або часткового, породжувати субсидіарну відповідальність (при *adpromissio*, коли третя особа гарантує виконання зобов'язання основного боржника) або замішати зобов'язання попереднього боржника, припиняючи його участь у правовідносинах. У останньому випадку якраз і настає експромісія – прийняття третьою особою за згодою кредитора чужого боргу таким чином, що попередній боржник звільнявся від боргу, а на нового натомість цей борг покладался.

Дігести Юстиніана, видані латинською мовою [32], неодноразово оперують поняттям «*expromissio*» та словоформами, похідними від нього (зокрема, D. 12. 4. 4; 15. 1. 56; 16. 1. 8. 8; 16. 1. 2. 2; 17. 1. 45. 4; 38. 1. 37. 4.; 39. 6. 31. 3), причому в усіх перелічених випадках цей термін тлумачиться винятково у значенні заміни боржника, а не кредитора, у зв'язку з чим складно погодитися з думкою Ю. Барона, який зазначав про можливість застосування *expromissio* як підстави і для заміни кредитора (в першу чергу (*sic!*)), і для заміни боржника[30, с. 650]. Термін «делегатія» у джерелах є поліфункціональним, використовується не тільки у значенні новаційної форми припинення зобов'язання, але також як підстава припинення зобов'язання шляхом його виконання, і навіть у публічно-правовому значенні (зокрема, D. 4. 2. 23. 3; 12. 6. 26. 12; 13. 1. 17; 13. 7. 42; 15. 1. 48. 1; 15. 1. 51; 16. 1. 8. 2; 16. 1. 8. 3; 16. 1. 8. 4; 16. 1. 8. 5; 16. 1. 8. 6; 16. 1. 24; 16. 1. 27. 2; 17. 1. 22. 2; 17. 1. 26. 2; 18. 2. 20; 23. 3. 56; 23. 3. 59. 1; 24. 3. 66. 2; 26. 7. 3. 3; 34. 3. 29; 38. 1. 37. 4; 38. 5. 1. 16; 39. 2. 1; 39. 5. 33. 3; 39. 6. 18. 1; 44. 4. 4. 21; 44. 4. 4. 26; 44. 4. 5. 5; 44. 5. 1. 10; 46. 1. 18; 46. 2. 4; 46. 2. 11; 46. 2. 12; 46. 2. 13; 46. 2. 17; 46. 2. 19; 46. 2. 27; 46. 2. 31. 1; 46. 2. 33; 46. 3. 15; 46. 3. 96; 46. 3. 96. 2; 47. 2. 43. 2; 47. 2. 76). У аспекті, важливому для даного дослідження, делегація переважно вживається як форма переведення боргу і заміни боржника, рідше – для передачі вимоги і заміни кредитора.

Можна припустити, що *expromissio*, націлена винятково на заміну боржника, поступово переста-

accessoriae exceptiones, додаткових забезпечень та гарантій, а також заперечень, які міг би пред'явити попередній учасник (D. 13. 7. 11; 46. 2. 18). Тому новацію помилково ототожнювати лише із заміною боржника або кредитора; вона призводить до знищення попереднього зобов'язання і викликає на його місце нове.

Відкидання впливу делегації та експромісії на новацію зобов'язань породжує питання про природу зазначених конструкцій, їх місце в системі правових понять, що може призвести до суперечностей у наукових поглядах. Такої суперечності, на нашу думку, припускається В. С. Шевченко, яка, поділяючи погляд про віднесення експромісії та делегації (у більшості випадків) до підстав новації зобов'язань, тим не менш підкреслює таку їх ознаку, як перехід попереднього зобов'язання до іншого суб'єкта в порядку окремого наступництва [18, с. 172, 173, 176]. Водночас зарахування експромісії та делегації до підстав новації, оновлення попереднього зобов'язання внаслідок вступу у зобов'язання нового суб'єкта автоматично нівелює думку про ознаки наступництва між попереднім і новим учасниками правовідносин. І навпаки, думка про наявність у нового боржника або кредитора статусу наступника попереднього має виключати новацію таких зобов'язань.

Таким чином, циркуляція зобов'язань в Римі пов'язується зі створенням конструкції *expromissio*, сама ідея якої, попри імперативність породжуваного нею ефекту новації, ознаменувала докорінні зміни у поглядах на динаміку майнових зобов'язальних правовідносин, істотно послабивши принцип нерозривного зв'язку зобов'язань з особами їх суб'єктів. Попри формальне знищення попереднього зобов'язання, нею визнається можливість заміни боржника, що створює ґрунт для подальшої динаміки зобов'язань за допомогою делегації. Саме в межах останньої і слід шукати зародки сингулярного правонаступництва у зобов'язаннях *inter vivos*.

Безперечно, найбільш актуальним у контексті питань, що розглядаються, є зв'язок правонаступництва та неноваційної делегації, яка має місце у випадках, коли боржник покладає свій борг перед кредитором на третю особу (не-боржника), або кредитор наділяє належним йому правом вимоги щодо свого боржника особу, яка не є його кредитором. Чи можна у таких випадках, з огляду на відсутність такої підстави заміни сторін, як новація, стверджувати про збереження обов'язку попереднього боржника або права вимоги попереднього кредитора і перехід їх до нових суб'єктів у порядку правонаступництва?

Незважаючи на відсутність прямих вказівок щодо можливості делегації призводити до правонаступництва у статусі боржника або кредитора у джерелах, прискіпливий їх аналіз дає підстави для твердження про зв'язок між попереднім і новим правовідношенням. У фрагменті 27 титулу 2 46 – її книги Дігестів Папініаном розглядається випадок здійснення делегації у відносинах купівлі-продажу: «якщо покупець при здійсненні продавцем делегації (тобто при делегуванні продавцем свого покупця третій особі – Є. Р.) обіцяє гроші (за стипуляцією) таким чином: «(Обіцяю надати все), що було б необхідним надати (та) здійснити на підставі продажу», то проценти за наступний час він (вже) не винен ні тому, ні іншому». Отже, покупець, боржник за договором купівлі-продажу, обіцяє надати третій особі (новому кредитору, вказаному продавцем) лише те, що є необхідним на підставі договору купівлі-продажу, без процентів, які могли б нараховуватися за прострочку або інші порушення, а не на підставі того зобов'язання, яке склалося між новим кредитором (делегатарієм) і продавцем (делегантом).

Даний приклад свідчить про те, що при прийнятті (у формі стипуляції) боржником обов'язку щодо сплати новому кредитору він міг заявити про сплату суми, яку він заборгував за договором зі своїм кредитором, тобто послатися на підстави виникнення його делегаційної обіцянки. Тим самим боржник ставив своє виконання перед новим кредитором **у залежність від зобов'язання перед первісним кредитором**. Тоді нове зобов'язання боржника стає юридично пов'язаним з попереднім, а дефектність первісного зобов'язання, з якого вибуває боржник, може вплинути на обсяг виконання або на дійсність нового (делегаційного) зобов'язання боржника. Іншими словами, чинне зобов'язання боржника спирається на попереднє і є юридично залежним від нього. Тому можна стверджувати про притаманність подібним делегаційним титулярним зобов'язанням окремих властивостей правонаступництва.

Варто звернути увагу також і на, що заміна суб'єктів зобов'язальних відносин шляхом делегації не завжди призводила до знищення *accessories*, властивих первісному зобов'язанню. Навпаки, існувала можливість збереження в силі обтяжень, зокрема тих, які випливали із забезпечувальних зобов'язань первісного боржника. За Ульпіаном, «якщо відбулося оновлення зобов'язання того, хто встановив борг, заставне відношення знищується, хіба що була домовленість про те, що заставне відношення поновлюється» (D. 13. 7. 11. 1). Тобто навіть при класичній (новаційній) делегації допускалося збереження деяких *accessories*, влас-

тивих первісному зобов'язанню, з якого вибуває боржник.

Правонаступницьке значення делегаційних форм подекуди відображається і в термінології Дігестів, виданих латиною. У «Відповідях Марцела» питання, чи може Луцій Тіцій бути наступником (*locumsuccesserit*) своїх підопічних на підставі кредитної розписки, розв'язується таким чином: якщо перший приймає на себе їх зобов'язання шляхом стипуляції, він стає наступником (*successisse*) (D. 13. 5. 24).

Усе наведене свідчить про недоцільність сприйняття римської делегації винятково як форми заміни боржника у зобов'язаннях. З іншої сторони, застаріле уявлення про зобов'язання як про правовий зв'язок між кредитором і боржником суворо особистого характеру сковувало делегацію і не давало можливості розглядати її як підставу для правонаступництва. Разом з тим делегація стала основою для подальшого залучення зобов'язань до цивільного обороту, створення інституту цесії зобов'язань. Може саме тому В. А. Белов, дещо перебільшуючи юридичний ефект делегації, але з дослідницькою тонкістю відчуваючи її історико-правове призначення, називає віднесення пасивної делегації до виду правонаступництва «даниною розвитку товарно-грошових відносин, які перетворили у товар навіть борги» [16, с. 54].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для наступних узагальнень:

1) застаріле уявлення про зобов'язання як правовідношення, нерозривно пов'язане з особами його учасників на певному етапі стало гальмувати розвиток соціально-економічних процесів в Римі, що поставило завдання щодо пошуку обхідних форм для перенесення боргів, а згодом – і вимог на іншу особу. Первісно заміна осіб (боржника) у зобов'язаннях здійснювалася за допомогою експромісії, на підставі якої виникла делегація. Сутність делегації полягає в тому, що за розпорядженням первісного кредитора (делеганта) боржник (делегат) приймав на себе у формі стипуляції обов'язок виконати борг на користь іншого (нового) кредитора (делегатарія) замість первісного, який в результаті цього припиняв свою участь у зобов'язальних правовідносинах;

2) незважаючи на спільність ідеї (боржник за розпорядженням (проханням, дорученням) кредитора зобов'язується виплатити борг кредитору останнього), *expromissio* та *delegatio* є різними інститутами заміни осіб у зобов'язанні. має метою заміну будь-якої сторони зобов'язання. Експромісія спрямована лише на заміну боржника, в той час як неіновативна делегація може передбачати заміну будь-якої сторони у зобов'язанні.

По-друге, неоднаковим є і правовий ефект, зумовлений *expromissio* та *delegatio*. *Expromissio*, яку умовно (у співвідношенні з делегацією) можна позначити як делегаційну новацію, являє собою лише перший крок на шляху формування інституту правонаступництва у зобов'язаннях, позаяк жодного перенесення обов'язку від первісного боржника до нового, яке б залежало від права первісного, не відбувалося. Натомість мали місце два послідовних акти – припинення попереднього зобов'язального правовідношення і виникнення на його місці нового. На відміну від експромісії, делегація обумовлює новацію зобов'язання лише як загальне правило.

Третьою відмінністю є те, що при експромісії відсутній правовий зв'язок між попереднім і новим борговими зобов'язаннями; тому особливості правовідносин між попереднім і новим боржниками (наприклад, заперечення, який мав новий боржник щодо первісного боржника кредитора) жодним чином не впливають на правовий статус кредитора, обсяг вимоги якого залишається незмінним, незважаючи на заміну боржника. При делегації в окремих випадках нове зобов'язання розглядалося у тісному взаємозв'язку з попереднім, що свідчить про початок формування ідеї сингулярного правонаступництва у зобов'язаннях;

3) незважаючи на відсутність прямих вказівок щодо можливості делегації призводити до правонаступництва у статусі боржника або кредитора у джерелах, прискіпливий їх аналіз дає підстави для твердження про зв'язок між попереднім і новим правовідношенням, що створює засади для формування сингулярного наступництва у зобов'язаннях *intervivos*. Боржник міг поставити своє виконання перед новим кредитором у залежність від зобов'язання перед первісним кредитором. Тоді нове зобов'язання боржника ставало юридично пов'язаним з попереднім, а дефектність первісного зобов'язання, з якого вибув боржник, могло вплинути на обсяг виконання або на дійсність нового (делегаційного) зобов'язання боржника. Іншими словами, чинне зобов'язання боржника могло спиратися на попереднє і є юридично залежним від нього. Тому можна стверджувати про притаманність подібним делегаційним титулярним зобов'язанням окремих властивостей правонаступництва.

Заміна суб'єктів зобов'язальних відносин шляхом делегації не завжди призводила до знищення *accessories*, властивих первісному зобов'язанню. Правонаступницьке значення делегаційних форм відображалася і в термінології джерел римського права, у яких делегація нерідко позначалася терміном «*successio*», наступництво.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернштейн К. И. О существе делегации по римскому праву. Санкт-Петербург: Типография товарищества «Общественная польза», 1871. 63 с.
2. Кривцов А. С. Абстрактные и материальные обязательства в римском и современном гражданском праве. Юрьев: Тип. К. Маттисяна, 1898. 256 с.
3. Дорн Л. Б. Догма римского права. Санкт-Петербург: Печ. М. Алисова и А. Григорьева, 1881. 602 с.
4. Митюков К.А. Курс римского права. Киев: Товарищество И. Н. Кушнарев и К°, 1902. 431 с.
5. Хвостов В. М. История римского права. Третье издание (исправленное и дополненное). Москва: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1907. 463 с.
6. Задорожний Ю. А. Основы римського приватного права: навчальний посібник. Київ: Істина, 2012. 344 с.
7. Морев М. П. Римское право: Учебное пособие. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2008. 720 с.
8. Подопригора А.А. Основы римского гражданского права: Учеб. пособие для студентов юрид. вузов и факультетов. 2-е изд., перераб. Киев: Вентури, 1994. 288 с.
9. Римское частное право: Учебник / Под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. Москва: Юриспруденция, 2000. 448 с.
10. Вологдин А. А. Римское право: учебник и практикум. Москва: ЮСТИЦИЯ, 2015. 256 с.
11. Иоффе О. С., Мусин В. А. Основы римского гражданского права. Ленинград: Из-во Ленинградского ун-та, 1975. 156 с.
12. Макачук В. С. Основы римського приватного права: навчальний посібник. Вид. 2-ге, допов. Київ: Атіка; Харків: Право, 2015. 256 с.
13. Омельченко О. А. Римское право: Учебник. Издание второе, исправленное и дополненное. Москва: ТОН – Остожье, 2000. 208 с.
14. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підруч. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
15. Яковлев В. Н. Древнеримское частное право и современное российское гражданское право: учебник. Москва: Волтерс Клувер, 2010. 960 с.
16. Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве. Москва: ЮрИнфоР, 2007. 266 с.
17. Жилінкова І. В. Конструкції заміни боржника у цивільно-правовому зобов'язанні. *Вісник Академії правових наук*. Харків. 2010. № 1. С. 123-133.
18. Шевченко В. С. Экспромиссия, пассивная делегация и интерцессия – способы преемства долга. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. Пермь. 2014. Вып. 1 (23). С. 172-178.
19. Касап В. М. Правова природа окремих способів переведення боргу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вып. 2. Том 1. С. 64-67.
20. Пушай В. І. Уступка вимоги і переведення боргу в цивільних правовідносинах (за матеріалами судової практики): монографія. – Харків: Екограф, 2010. 180 с.
21. Головачов Я. В. Суброгация у страхових правовідносинах: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 210 с.
22. Колесников О. А. Переход обязательственного права в цессионном правоотношении: дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2000. 155 с.
23. Кузнецов А. В. Институт уступки права (требования): дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2013. 231 с.
24. Тетерин С. В. Проблемы допустимости уступки требования: дисс. ... кандидата юрид. наук. Иркутск, 2004. 232 с.
25. Институции Гая. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана*. Москва: Зерцало, 1997. С. 15-150.
26. Бартошек М. Римское право. Понятия, термины, определения. Москва: Юридическая литература, 1989. 448 с.
27. Berger A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991. 808 p.
28. Краткий латинско-русский словарь. *Пиляева В. В. Римское частное право*. Санкт-Петербург: Питер, 2002. – С. 179-198.
29. Дигесты Юстиниана. Перевод с латинского. Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Том 1-7. Книги 1-50. Москва: Статут, 2002-2005.
30. Барон Ю. Система римского гражданского права: В 6 кн. / Предисловие к.ю.н. В.В. Байбака. Санкт-Петербург: Издательство Р. Асланова «Юридический центр «Пресс», 2005. – 1102 с.
31. Покровский И.А. Истории римского права. Издание 3-е, испр. и доп. Петроград: Издание юридического книжного склада «ПРАВО», 1917. – 416 с.
32. OMINOSTRISACRATISSIMIPRINCIPISIUSTINIANIURISENUCLEATIEXOMNIVETEREURECOLLECTIDIGESTORUMSEUPANDECTARUM. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest.html> (дата звернення 07.01.2018).
33. Смілянєць І. П. Заміна боржника у зобов'язанні за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. – 192 с.

Рябоконе Євген Олександрович

РИМСЬКА ДЕЛЕГАЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУТУ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

У статті аналізується становлення делегації у римському приватному праві, місце делегації серед сумжаних правових конструкцій, спрямованих на прийняття на себе чужого боргу. Проводиться різниця між делегацією та експромісією. З'ясовуються характерні риси делегації, які свідчать про зв'язок між попереднім і новим правовідношенням, що створює засади для формування сингулярного наступництва у зобов'язаннях *intervivos*.

Ключові слова: делегація, новація, експромісія, правонаступництво, зобов'язання.

Рябоконе Евгений Александрович

РИМСКАЯ ДЕЛЕГАЦИЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В СТАНОВЛЕНИИ ИНСТИТУТА ПРАВОПРЕЕМСТВА В ОБЯЗАТЕЛЬСТВАХ

В статье анализируется становление делегации в римском частном праве, место делегации среди смежных правовых конструкций, направленных на принятие на себя чужого долга. Проводится разница между делегацией

и экспромиссией. Выявляются характерные черты, свидетельствующие о связи между предыдущим и новым правоотношением, что создает основания для формирования сингулярного преемства в обязательствах *intervivos*.

Ключевые слова: делегация, новация, экспромиссия, правопреемство, обязательство.

Riabokon Ievgen

ROMAN DELEGATION AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF THE INSTITUTE OF OBLIGATORY SUCCESSION

The article analyzes the formation of the delegation in Roman private law, the place of the delegation among related legal constructions aimed at taking on the debt of another person. It is carried out the difference between the delegation and the expromission. Some features that prove the relationship between the previous and the new legal relationship are identified, which creates the basis for the formation of a singular succession in the obligations *intervivos*.

Key words: delegation, novation, expromission, succession, obligation.